

A la recerca dels orígens

El passat iber en l'imaginari col·lectiu valencià

Tono Vizcaíno Estevan

A la recerca dels orígens

El passat iber en l'imaginari col·lectiu valencià

institució
alfons el magnànim
centre valencià
d'estudis i d'investigació

VALÈNCIA, 2018

Adés & Ara – 5

Director de la col·lecció: Ismael Saz Campos
Director adjunt: Ferran Archilés Cardona

Agraïm la cessió d'imatges a les següents editorials, administracions i persones: Editorial Casterman, Editorial Santillana-Voramar, Enrique Vicien de l'Editorial Larousse, Jordi Quera de CIM Edicions, José Enrique Gomis de l'Ajuntament d'Elx i Paul Coulbois.

© Del text de l'edició i la introducció: Tono Vizcaíno Estevan, 2018

© D'aquesta edició: Institució Alfons el Magnànim-CVEI
Diputació de València, 2018

© Disseny de la coberta: Espai Paco Bascuñán

© Disseny de la col·lecció: Fèlix Bella

I.S.B.N.: 978-84-7822-768-6

Dipòsit Legal: V. 2561-2018

Impressió:

IMPRESA
DIPUTACIÓ DE VALENCIA

*Porque lo viejo es lo nuevo.
Y lo culto, popular.
Astrud & Col·lectiu Brossa, Lo popular*

Índex

- Pròleg**, per Carmen Aranegui 11
- Introducció. Una nova mirada sobre els ibers** 15
- 1 Els significats del passat en el present** 23
- Sobre com l'arqueologia va passar de 'hobby' a 'lobby' 24
 - Una renovació necessària: l'arqueologia pública 26
 - La preocupació pel 'més enllà' 28
 - De la desentesa al compromís 30
- 2 La construcció d'allò iber (s. xvi-xx)** 33
- Sobre valerosos ibers i heroics saguntins 38
 - Ibers per a una nació en construcció 42
 - El regionalisme valencià descobreix el passat iber 56
 - Els ibers troben el seu camí 72
 - El franquisme: el no-res i el tot per als ibers 85
 - La transició i el principi del boom 96
- 3 Els ibers i els mitjans de comunicació** 101
- El passat en fascicles 107
 - Història per a tots els gustos 119
 - A la recerca d'un passat idíl·lic 135
 - Els ibers entre vinyetes 152
 - Una arma de persuasió massiva 172
 - La història a l'aula 187
 - La institucionalització del passat 204
 - Passaport al passat 221
 - Un passat fora del 'prime time'? 240
- 4 Les percepcions socials del passat iber** 249
- Imaginant els ibers 253
 - Ibers a primera vista* 253
 - Dels herois nacionals a la cultura material* 274
 - La fina línia entre el primitivisme i el desenvolupament cultural* 282

<i>Els atributs identificatius dels ibers</i>	289
Els ibers i la(les) identitat(s) valenciana(es)	296
<i>Fronteres persistents</i>	296
<i>Els orígens d'allò valencià</i>	310
<i>El llegat cultural dels ibers</i>	320
<i>Moros, cristians o ibers?</i>	322
L'accés a la cultura ibera	331
Entre la diversitat i la confusió	337
Epileg. Els ibers i la febre dels orígens	345

Pròleg

Quan en 1987 es van convocar dues places de professors titulars d'arqueologia de la Universitat de València, una va eixir amb el perfil d'arqueologia ibera. Els qui vam fer aquella proposta no vam dubtar de la conveniència de consolidar aquesta línia d'investigació a València, convençuts com estàvem de trobar-nos en el lloc idoni per a desplegar-la al més alt nivell.

Cap altra universitat va proposar aquest perfil i tampoc llavors s'impartia una assignatura anual d'arqueologia ibera, excepte a València. Els plans d'estudi corresponents al Grau d'Història ja no permeten mantenir aquest contingut específic en la nostra facultat, activa, no obstant això, en tesis i projectes sobre els ibers.

Aquella opció es fonamentava en la tradició de les excavacions en extensió de poblats ibers per part del Servei d'Investigació Prehistòrica (SIP) de la Diputació de València, que va marcar la seua competència no solament mitjançant la regularitat de les seues publicacions periòdiques –les més àgils en l'àmbit de l'estat a l'hora d'oferir les memòries de les excavacions pròpies– sinó també a l'hora de presentar les ceràmiques iberes del tossal de Sant Miquel de Lliria en el primer volum dels hui qüestionats *Corpora Vasorum Hispanorum* (CSIC, Madrid 1954), amb les seues extraordinàries decoracions pintades, a voltes acompanyades de rètols, metodològicament molt per damunt dels altres volums d'aquesta sèrie. Aquell merescut prestigi es projectava cap a tots aquells arqueòlegs de dins i de fora que acudien al SIP per a consultar la biblioteca més completa sobre el tema iber dels anys centrals del segle xx, amb la possibilitat, a més, de comentar personalment els temes del seu interès amb Domingo Fletcher (1912-1995) i

Enrique Pla (1922-1988), sempre disposats a orientar generosament els estudiosos. Fletcher s'havia convertit en un dels millors especialistes en llengua i escriptura iberes i mantenia una correspondència sistemàtica amb els qui s'aventuraven en l'àrdua tasca de descobrir un idioma encara hui enigmàtic pels camins de la filologia comparada. Pla, per la seua banda, era summament precís en la identificació de peces arqueològiques, atent sempre a la seua interpretació econòmica i social, llavors a l'avantguarda, orientació que va compartir amb el catedràtic Miquel Tarradell (1920-1995). El Laboratori d'Arqueologia de la Universitat i el Museu de Prehistòria van formar conjuntament la generació encapçalada per Gabriela Martín Ávila, Milagros Gil-Mascarell (1941-1994) i Enrique Llobregat (1941-2003), qui va portar el segell de la *correcta* arqueologia ibera a Alacant quan hi va ocupar la direcció del Museu Arqueològic Provincial, en 1966.

D'aquesta manera, es va construir una escola d'iberistes que no va tenir mai, formalment, aquest nom però que va saber transmetre la responsabilitat acadèmica d'eleva el coneixement de la cultura ibera per damunt de dites i llegendes locals, fugint de populismes però amb la finalitat implícita de defensar-la com a vernacla.

El treball que presenta Tono Vizcaíno obri el zoom d'aquest enfocament restringit per a calibrar de quina manera un segment del passat pot arribar al públic contemporani valencià en els termes que la ciència actual acredita i per a això realitza una labor molt complexa que consisteix a posar en paral·lel el passat i el present, distingint-hi els estereotips dels *cultural studies*; interessant-se per l'*arqueologia pública* i tractant d'arreplegar mostres expressives del que processen els no-experts de diferents edats i sexes, a través d'enquestes puntuals i de qüestionaris fets en contextos relacionats amb els ibers, situats en una selecció de ciutats valencianes o realitzats amb motiu de visites en grup a jaciments.

Malgrat realitzar un excel·lent balanç, fins ara inèdit, de la historiografia generalista local dels segles XVIII al XX, relacionant el con-

cepte identitari d'ibers amb el liberalisme, el romanticisme i el regionalisme, són les referències sobre el nacionalisme, el franquisme i sobre el suport ideològic de la centralitat de la ciutat de València, posades al dia en una bibliografia molt recent, les que el porten a reconèixer les dificultats de superar el secular analfabetisme històric de bona part de la nostra població, sensible a l'exaltació de les *glòries valencianes* en major mesura del que caldria esperar d'una societat avançada. Perquè, ja que les tradicions s'inventen, l'autor troba a faltar un canvi respecte al significat d'allò iber en els nostres dies i deixa obertes les portes al fet que una altra socialització de la cultura reemplace el llegat rebut, la qual cosa seria no solament possible sinó desitjable, en el sentit del que analitza John Storey (2015), hi afegiria jo.

La seua resposta a tal estat de la qüestió el porta a seleccionar imatges, rutes, documentals, manuals escolars, relats juvenils, cromos, còmics... tractant de calibrar el que aporten a la cultura de masses, ja siga des de la perspectiva negativa de la basta instrumentalització de la història antiga o, en positiu, des dels estudis de gènere, i, decididament, passa a apostar, en el capítol que denomina «Les percepcions socials del passat iber», pel discurs dels museus, exposicions i jornades de portes obertes en jaciments valencians com a vehicle per a dinamitzar el valor cultural dels ibers, encara massa lligat a icones passades de moda. Aquesta recopilació posa a la disposició de la gestió cultural i dels docents unes dades, tretes de balanços oficials per al període comprés entre 1982 i 2012, que expliquen la situació en què ens trobem, que apunta cap a la creixent demanda de visites guiades a llocs arqueològics i històrics en general, així com cap a una lenta modernització dels coneixements del gran públic respecte als ibers.

Tono Vizcaíno opta, sense paliatius, per l'atractiu de les imatges sobre l'atenció cognitiva i es decanta per la possibilitat de l'oci cultural i de la ficció de qualitat per a divulgar la història dels ibers, d'entrada, al País Valencià. Enfront de l'estancament, aposta per la participació dels especialistes en fòrums no especialitzats, exigència

que, amb retard, comença a prodigar-se en el nostre marc gràcies a investigacions com la que em congratule a presentar.

Carmen Aranegui Gascó
Godella, maig de 2016

Una nova mirada sobre els ibers

Qui no ha sentit parlar alguna vegada dels ibers? A pesar que no formen part del *mainstream* de les cultures de l'antiguitat, hui en dia podem topar-nos amb els ibers en el quiosc, en la televisió, en la llista de carrers de les nostres ciutats, en converses a peu de carrer i fins i tot en acalorats discursos polítics, i també, per descomptat, en els museus i jaciments arqueològics. Aquesta presència pública del fet iber és conseqüència, en gran mesura, del desenvolupament que l'arqueologia ibera ha experimentat durant les últimes dècades, especialment en els anys huitanta i noranta del passat segle. Al llarg d'aquest temps, s'han multiplicat els projectes arqueològics i s'han consolidat línies de treball molt diverses. Factors com la democratització de l'accés als estudis superiors amb formació específica en arqueologia, la incorporació de noves perspectives teòriques i metodològiques en un context de convergència internacional, l'acostament a altres disciplines, la conjuntura favorable i les pròpies demandes del turisme cultural, entre molts altres, han afavorit el procés, encara que els últims anys la progressió s'ha alentit.

El coneixement més profund de la cultura ibera ha anat acompanyat, sovint, d'un interès per divulgar-lo a través de publicacions accessibles, del condicionament de jaciments per a la visita i de la realització d'exposicions, amb exemples de gran impacte mediàtic. Només cal recordar, per citar-ne un dels més sonats, la reeixida exposició «Els ibers. Prínceps d'Occident» a la fi dels anys noranta, que va suposar un punt d'inflexió i va ser la catalitzadora del reconeixement i popularització de la cultura ibera a escala espanyola i europea.

Podríem dir, en aquest sentit, que l'iberisme ha viscut un bon moment i que en l'actualitat, encara que no en la mateixa mesura, segueix sent objecte d'atenció destacada per part de la investigació arqueològica espanyola i valenciana. No obstant això, hi ha una cosa per la qual l'arqueologia no s'ha preguntat amb tanta freqüència. Què ocorre més enllà de l'Acadèmia? Els ibers gaudeixen de la mateixa bona salut? Com imagina la societat els ibers? I quin ús en fa?

És cert que, des de fa un parell de dècades, l'interés per conèixer com modelen la imatge de la cultura ibera els contextos sociopolítics ha anat augmentant. Però també ho és que aquest interès s'ha centrat quasi exclusivament en els segles XIX i XX, en relació directa amb l'origen i consolidació dels nacionalismes, que, no debades, constitueix el tema estrella dels estudis sobre les relacions entre arqueologia i política. Escassa o nul·la atenció ha merescut l'estudi dels usos del passat iber en l'actualitat, tant els que tenen lloc en l'esfera oficial com els impulsats «des de baix», és a dir, per la mateixa societat.

Això és així perquè sovint es considera que el present excedeix el límit temporal d'allò pròpiament històric, o bé perquè situar-se com a espectador del propi present implica un posicionament ideològic del qual, de vegades, un es creu desproveït quan parla del passat més remot. D'una cosa no hi ha dubte, i és que existeix, per part de la investigació en arqueologia, una falta de consideració ja no solament cap al present –o cap al passat més immediat–, sinó, especialment, cap a tot allò que fa referència al passat que no és resultat de la intervenció directa dels arqueòlegs. Aquest posicionament, encara generalitzat, suposa situar el discurs expert com l'únic i més vàlid a l'hora d'interpretar i gestionar el passat i la seua empremta. Sense negar en cap cas un valor indispensable, ja que aporta la lectura científica i és clau per a la gestació de la disciplina, l'arqueologia no hauria de desentendre's de les seues implicacions en els àmbits polític i social.

Tenint en compte, doncs, la relació agredolça que existeix entre arqueologia i societat, l'estudi del passat i el seu impacte en el present es fa cada vegada més necessari. O, almenys, així convindria que fóra si de veritat es pretén connectar amb la gent i trencar d'una vegada per sempre els murs que s'alcen entre l'arqueologia i la realitat que l'envolta. Uns murs que són el testimoni viu d'una concepció hermètica i poc integradora de l'arqueologia que encara s'ha de desmantellar. Enfront d'aquesta realitat, una disciplina socialment compromesa hauria de començar per escoltar i conèixer les visions que es construeixen sobre el passat al marge de la professió, tractar d'entendre com i per què sorgeixen i valorar-les pel que són i no pel que no arriben a ser.

Des de fa aproximadament dues dècades, aquests plantejaments han sigut assimilats i projectats en la teoria i en la pràctica per l'anomenada arqueologia pública, que ha comportat una renovació en la manera de concebre l'arqueologia buscant una millor entesa amb la societat. És precisament en aquest corrent jove i renovador en el qual cal emmarcar aquest treball, presentat com a part d'una tesi doctoral en la Universitat de València el mes de març de 2015.

La investigació es planteja com a objectiu principal conèixer la imatge que s'ha construït sobre els ibers al País Valencià entre 1982 i 2012. Interessa saber què pensa la societat valenciana sobre els ibers, quines són les seues referències principals i quins significats se'ls atribueixen. Però també es pretén constatar fins a quin punt els esforços que realitzen historiadors i arqueòlegs per fer arribar el coneixement del passat a la societat estan complint la seua comesa.

L'elecció d'un territori delimitat per fronteres polítiques i l'especificació d'unes dates tan concretes, respon a l'interés per constatar de quina manera les identitats del present han modelat la imaginació del passat iber. És cert que l'estudi del món iber antic hauria de transcendir les fronteres polítiques dels nostres dies, ja que parlem de realitats diferents sense solució de continuïtat. Ara bé, el propòsit d'aquest treball no és estudiar la cultura ibera com a cultura arqueològica, açò és, en el seu context cronocultural originari, sinó

aprofundir en els significats que aquesta assumeix en el present, per la qual cosa tenir en compte les fronteres resulta tan útil com convenient.

D'altra banda, el fet que l'estudi se centre en el País Valencià és resultat d'una motivació personal, però també d'un interès professional, perquè la particular relació que s'ha construït entre allò iber i allò valencià fa que, amb més o menys impacte –i amb més o menys fortuna–, els ibers facen regularment acte de presència en la nostra quotidianitat. Aquesta singularitat iberovalenciana, com veurem, no és nova, però va rebre una nova embranzida arran de la configuració de l'estat de les autonomies, que va suposar l'arrencada de l'autogovern del país i, per tant, una necessitat de legitimar històricament la nova realitat política i de consolidar una determinada manera d'entendre la identitat valenciana. Per aquest motiu, el punt de partida de l'anàlisi és 1982, any de l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia valencià, i el tancament s'ha fixat en 2012, trenta anys després, ja que delimita un lapse temporal prou ampli per a abordar amb perspectiva les aventures i desventures del procés d'identificació amb el passat iber en el marc de la democràcia.

Dur a terme un treball d'aquestes característiques implica entendre que, fora del despatx i del laboratori, el passat segueix estant present, que convé estar atent a tot el que succeeix *allà fora*, i que qualsevol persona, siga professional o no de l'arqueologia, té alguna cosa a aportar en la conformació dels imaginaris sobre el passat. En efecte, el desenvolupament d'aquesta investigació ha portat a visitar museus, jaciments i biblioteques, però també a recórrer llibreries buscant novel·les i còmics, a bussejar en els fons de les filmoteques, a contactar amb editorials, ajuntaments, arxius i associacions, a estar molt pendent de la televisió i de les xarxes socials i, sobretot, a parlar amb moltes, moltes persones.

Aquestes visions generades tant pel discurs expert com les que es conformen fora d'aquest àmbit són les que constitueixen el material d'estudi d'aquest llibre. Concretament, s'ha focalitzat l'anàlisi dels usos del passat iber durant els últims trenta anys entorn de dos

grans blocs temàtics. D'una banda, els mitjans de comunicació i, en general, els formats culturals davall els quals la societat pot trobar informació accessible sobre els ibers, independentment que la seua producció i gestió provinga de l'esfera oficial o de la iniciativa particular. Així, novel·les històriques, documentals, revistes i llibres de divulgació, còmics, llibres de text, programes de televisió, museus, jaciments i recreacions històriques seran els protagonistes del capítol «Els ibers i els mitjans de comunicació». D'altra banda, les percepcions socials, que permeten indagar en les maneres en què la societat valenciana imagina els ibers i la seua relació amb la pròpia concepció de la identitat i el territori. Per a això s'han pres com a referència els resultats del treball de camp etnogràfic que portarem a terme a peu de carrer en diferents municipis valencians, així com en visites guiades, tallers didàctics i jornades de portes obertes de museus i jaciments arqueològics. De tot això es parlarà en el capítol «Les percepcions socials del passat iber».

Ara bé, per a entendre la prolífica relació conformada entre ibers i valencians és indispensable superar el marc cronològic i geogràfic proposat, ja que ni la identificació amb el passat iber és exclusiva del País Valencià ni se circumscriu als seus últims trenta anys d'història. És per això que abans d'analitzar el paper dels ibers en el nostre temps, emprendrem en el capítol «La construcció dels orígens (s. xvi-xx)» un viatge historiogràfic amb el propòsit de conèixer els usos que s'han fet d'aquell passat des del segle xvi, en el context de consolidació de la monarquia hispànica, fins a arribar a la fi dels anys setanta del segle xx, amb l'inici de la democràcia i el reconeixement de l'estat de les autonomies. La profunditat temporal és necessària per a rastrejar l'origen de determinades formes d'entendre el passat iber, que segueixen presents en els nostres dies malgrat el desmantellament de tòpics i dels avanços que hi ha hagut des de l'arqueologia. Al mateix temps, eixamplar la mirada a un espai geogràfic més ampli que abasta la quasi totalitat de la península Ibèrica permet abordar amb més garanties el cas valencià, que no pot entendre's sense la interacció amb la realitat espanyola.

En definitiva, aquest treball pretén fer pivotar el centre d'atenció per a entendre els ibers no exclusivament com una cultura del passat, sinó com a part del present, analitzant la manera en què la societat valenciana interactua amb ells, els redefineix i els utilitza amb finalitats molt diverses i d'acord amb uns marcs de referència cultural i identitària particulars. La intenció, per damunt de tot, és que el treball pugua convertir-se en una eina útil per a conèixer millor els significats que es construeixen entorn del fet iber en l'actualitat, però també donar a conèixer les manipulacions a les quals s'ha sotmés aquell passat al servei d'ideologies i interessos molt diferents. No hem d'oblidar que el passat i el patrimoni exerceixen un paper fonamental en la construcció dels relats identitàris i de la memòria col·lectiva, per això, sovint, són motiu d'abusos. Als professionals de la història i l'arqueologia els correspon posicionar-se críticament enfront d'aquestes manipulacions, assumint una funció social que va més enllà de la transmissió de coneixement.

Del que no hi ha dubte és que conèixer altres perspectives sobre el passat iber contribueix a enriquir la visió experta del passat, sovint excessivament encasellada en el *científicament correcte*. Aquest és, al cap i a la fi, el propòsit d'aquest treball: construir una nova mirada sobre els ibers en la qual, per primera vegada, siga la societat del present la verdadera protagonista.

Agraïments

Aquest estudi deu molt a les aportacions de persones de dins i de fora de l'arqueologia, per la qual cosa m'agradaria mostrar el meu agraïment a tota la gent que s'hi ha vist implicada, tot i saber que la llista sempre serà incompleta. No puc sinó començar donant les gràcies a les dues grans dames –en el seu sentit més iber– que van confiar des del principi en aquesta investigació i van contribuir al fet que arribara a bon port. A Carmen Aranegui, *la mestra*, amb qui un no es cansa mai d'aprendre. I a Xelo Mata, que està en l'origen d'aquest treball i ha sigut un suport molt important al llarg de tots aquests anys.

La investigació no hauria sigut possible sense l'impuls de la Universitat de València, que va garantir la meua plena dedicació a través del programa de beques predoctorals V Segles durant els anys 2009-2012, i de l'Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert de la Diputació d'Alacant, amb les seues imprescindibles ajudes a la investigació en la seua edició de 2013-2014.

Gràcies també a Gonzalo Ruiz Zapatero, a Paloma González Marcén i Beatriz Santamarina, membres del tribunal de la tesi, als quals els agraiïc els generosos comentaris que em van fer abans, durant i després de la lectura i que em van ser de gran utilitat. Al personal de tots els museus i jaciments arqueològics visitats, especialment a Merche Tendero, a Ximo Bolufer i a Vicent Escrivà, així com a Helena Bonet, Jaime Vives-Ferrándiz, Carles Ferrer, Laura Fortea i Eva Ripollés, del Servei d'Investigació Prehistòrica de la Diputació de València, per facilitar-me la realització de part de l'estudi en les jornades de portes obertes de la Bastida de les Alcusses de Moixent.

Per descomptat, vull mostrar el meu agraïment al personal del Departament de Prehistòria i Arqueologia de la Universitat de València. A tots els companys amb els quals he compartit bons moments i grans projectes a través del Col·lectiu Espiera. Gràcies especialment a Sonia Machause, Tamara Peñalver, Cristina Real i Vanessa Albelda per l'ajuda i les experiències viscudes dins i fora del departament.

A Alicia Vendrell, que sempre em sorprén amb alguna notícia, dada o imatge d'actualitat sobre els ibers, i a Andrea Moreno, per les seues generoses i sempre enriquidores observacions. A Yaiza Pérez, inestimable guia en el plantejament de l'estudi de les percepcions.

A Mar, Anna B., Aina, Mireia, Gabi, Anna C., Neus, Pau, Rosa, Víctor i Victoria, perquè cadascú i cadascuna, a la seua manera, ha acabat implicant-se en el treball. A Carles, a qui dec una enorme dedicació. A mon pare, a la meua germana i a ma mare, sense el suport dels quals aquest treball no seria el mateix.

A totes aquelles persones que van tenir cinc minuts per a parar-se a parlar amb un desconegut sobre els ibers.

Finalment, m'agradaria fer constar el meu més sincer agraïment a Ferran Archilés, qui, malgrat la distància simbòlica que separava els nostres departaments a la Facultat de Geografia i Història, es va interessar per la investigació i em va animar a publicar-la. I a la Institució Alfons el Magnànim de la Diputació de València, per enquadrar aquest treball en les seues imprescindibles sèries de publicacions sobre temàtica valenciana.

1 Els significats del passat en el present

És per casualitat que es passe de la «història social» a la «història econòmica» durant el període d'entreguerres, al voltant de la gran crisi econòmica del 1929; o que la història cultural prenga la davantera en el moment en què s'imposa pertot arreu, amb l'oci i els *mass media*, la importància social, econòmica i política de la «cultura»?

(Certeau, 1974: 27).

Un dels arguments més recurrents a l'hora de justificar la labor de la història i l'arqueologia en els nostres dies, ha sigut aquell que diu que «solament coneixent el passat podem entendre el present». La frase, repetida fins a la sacietat, tradueix una veritat irrefutable, i és que el present no pot desvincular-se del passat, ja que el que som hui és el resultat de complexos processos de transformació que han tingut lloc al llarg de mil·lennis.

No obstant això, no ha sigut fins fa relativament poc temps quan els arqueòlegs i els historiadors han assumit, no sense reticències, que la frase admet un altre gir: «solament coneixent el present podem entendre el passat». Un gest tan senzill com intercanviar dues paraules, revela un sentit completament diferent –encara que no contradictori– de l'original, i no per això menys cert. La idea, bàsicament, és que el passat és una construcció del present. No es tracta de posar en dubte que la investigació històrica i arqueològica pugui acostar-se amb garanties científiques al coneixement del passat, sinó de ser conscients que aquest coneixement està condicionat pel context sociopolític en el qual es produeix. És a dir, que l'acostament a la història ni és neutral ni objectiu, sinó contingent.

El reconeixement d'aquesta realitat ha despertat un cert interès per conèixer com dialoguen els discursos sobre el passat amb les realitats socials, polítiques i econòmiques del present. Encara que en un primer moment aquest interès es va focalitzar sobretot en la història oficial, on domina el discurs expert, cada vegada es presta més atenció a les narratives generades «des de baix» per la societat. Aquest canvi de perspectiva cal entendre'l en un context de creixent democratització de la cultura i de defensa del protagonisme de la ciutadania en tots els àmbits. Però també, i en part com a conseqüència, és el resultat de la preocupació per la legitimitat professional davant la desestructuració de la relació dicotòmica experts-profans (Nieto-Galán, 2011). Ara bé, el camí fins a la reivindicació de les implicacions socials de la història i l'arqueologia ha sigut llarg i no exempt de dificultats.

Sobre com l'arqueologia va passar de 'hobby' a 'lobby'

Des dels seus orígens, l'arqueologia ha sigut una disciplina elitista. Ho ha sigut en el pla social, en establir un corpus de sabers i tècniques com a argument per a diferenciar un grup professional de la resta de la societat, respecte a la qual molt sovint ha marcat les distàncies. Però també ho ha sigut a escala política i cultural, pressuposant la superioritat del món occidental, amb Europa al capdavant, a l'hora d'interpretar i gestionar el passat i el patrimoni d'altres territoris.

En efecte, abans que s'institucionalitzara, l'arqueologia va ser un *hobby* de burgesos i aristòcrates. No eren arqueòlegs pròpiament dits, sinó més prompte erudits i col·leccionistes amb un cert interès intel·lectual en el passat i, sobretot, en el prestigi que atorgava la seua materialitat, que era entesa com un element de gaudi particular. La resta de la societat quedava en un segon pla i podia, a tot estirar, actuar com a mà d'obra per a la recuperació de les desitjades relíquies. En definitiva, el passat pertanyia solament a uns pocs i l'arqueologia era entesa com la mera extracció d'objectes d'alt valor artístic. Una concepció que estava més pròxima a la tradicional